

Л. М. Немець
soc-econom-region@karazin.ua
К. Ю. Сеїда
kateryna.sehida@karazin.ua
М. О. Логвинова
logvinova_mari94@ukr.net

Індивідуальні освітні траєкторії: роль у забезпеченні якості вищої освіти

Доведено, що для сприяння саморозвитку та самореалізації в майбутній професійній діяльності й забезпечення конкурентоздатності на ринку праці необхідно створювати індивідуальні освітні траєкторії для студентів. У результаті дослідження проведено комплексний аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду створення індивідуальних освітніх траєкторій, проаналізовано їхні компоненти та характерні особливості. Узагальнено досвід кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства з питань створення індивідуальних траєкторій освіти для студентів.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, заклад вищої освіти, індивідуальний підхід, якість вищої освіти, компетентність.

L. M. Niemets
soc-econom-region@karazin.ua
K. Yu. Sehida
kateryna.sehida@karazin.ua
M. O. Lohvynova
logvinova_mari94@ukr.net

Individual educational trajectory: the role of quality assurance

Modern socio-economic conditions in the country, the transformation of the educational system according to European and world standards oblige to provide graduates of higher education institutions with high quality training that meets the interests of students and their individual characteristics, as well as helps to acquire all professional competencies. Therefore, individual educational trajectories for students are to be created in order to promote self-development and self-realization in future professional activities and to ensure competitiveness on the labor market. The objective of this study is to analyze and summarize the existing research on individual educational trajectories and to define their role to secure the quality of higher education. This study aims at carrying out a comprehensive analysis of international and domestic experience in creating

individual educational trajectories, their components and characteristics. The Department of Human Geography and Regional Studies' experience in creating individual educational trajectories for students is summarized.

Keywords: individual educational trajectory, institution of higher education, individual approach, higher education quality, competence.

На сучасному етапі розвитку української освіти законодавчо прийнято низку нормативних документів, що затверджують стандарти вищої освіти, і визначено напрями інтеграції до європейського освітнього простору. Долучення України до Болонського процесу 19 травня 2005 року створило передумови для розбудови цього єдиного освітнього простору. Сучасна реформа освіти у межах Болонського процесу привела до необхідності розробки та тестування освітніх програм нового покоління, створених з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу до студентів [2; 16; 19]. Окрім того, аналіз наявних освітніх програм для закладів вищої освіти засвідчив, що майже усі вони перевантажені кількістю різних дисциплін та не дають змоги студентам самостійно обирати предмети, які є для них цікавими, привабливими та важливими для набуття професійних компетенцій. Створення особистісно-орієнтованих програм сприятиме набуттю знань, досвіду та професійних компетентностей, розвитку індивідуальних здібностей та особистих навичок, підготовці до успішного працевлаштування. В умовах жорсткого конкурентного середовища на сучасному ринку праці вищезгадане підвищує вимоги до створення індивідуальних освітніх траєкторій.

Професор Бостонського університету Е. Феїнберг (*E. Feinberg*) вважає, що індивідуальна освітня траєкторія – це середньостроковий дидактичний комплекс, що забезпечує оптимальні можливості для розвитку творчого потенціалу студента з урахуванням його особистості та включає в себе розробку індивідуального інформаційного середовища, активізацію актуальних дидактичних ресурсів, персоналізацію проміжних цілей, чітке планування особистої навчальної й дослідницької діяльності, оптимізацію етапів самоорганізації [15].

Л. Бергман (*L. Bergman*) вважає, що траєкторія індивідуального розвитку – це персоніфікований спосіб реалізації потенціалу студентів у спільній діяльності, що передбачає формування суб'єктивного досвіду з урахуванням біологічних і психологічних особливостей [14].

Професор Австрійської академії наук та Віденського інституту міських та регіональних досліджень Ф. Шнель (*Ph. Schnell*) під поняттям «освітні траєкторії» розуміє сукупність переходів між освітніми рівнями й установами, які приводять до різних рівнів освітнього капіталу. Формуються чіткі вимоги до закладів освіти щодо стратегій впровадження індивідуального вибору студентів, які забезпечують доступ до освіти протягом усього життя [18].

Концепція індивідуальних освітніх траєкторій належить до освітнього мікрокосмосу студента, який занурений у глобальне освітнє середовище. Проектування і реалізація індивідуальних освітніх траєкторій являє собою складний процес, що включає в себе такі компоненти:

- формування індивідуального інформаційного середовища;
- індивідуалізацію дидактичних ресурсів, включаючи підбір індивідуальних пошукових інструментів;
- індивідуалізацію постановки освітньої мети, в тому числі – гнучкий підхід до її досягнення;
- індивідуалізацію темпу навчання, дослідницької діяльності, стилю навчання тощо;
- облік індивідуальних рефлексивних здібностей і здатності до самоорганізації в пошуку синергетичного ефекту [17].

Створення індивідуальних освітніх траєкторій в Україні закріплено на законодавчому рівні, зокрема в Законі України «Про освіту», який «регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права...», зазначено, що «здобувачі освіти мають право на індивідуальну освітню траєкторію, що реалізується, зокрема, через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, закладів освіти та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їхньої складності, методів і засобів навчання» [1].

Згідно із Законом України «Про освіту» індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план. Батьки здобувачів освіти теж мають право «брати участь у розробленні індивідуальної програми розвитку дитини/студента та/або індивідуального навчального плану» [1].

Індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їхньої складності, методів і засобів навчання. Підкреслюємо, що індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план [1].

Н. Суртаєва потрактовує індивідуальні освітні траєкторії як певну послідовність елементів навчальної діяльності кожного учня/студента з реалізації власних освітніх цілей, що відповідає їхнім здібностям, можливостям, мотивації, інтересам, здійснювану за координування, організації, консультування педагога – у взаємодії з батьками [12]. А. В. Хуторський розглядає індивідуальну освітню траєкторію як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня/студента в освіті [13].

Т. Коростіянець вважає, що «індивідуальна освітня траєкторія є персональним шляхом реалізації особистісного потенціалу кожного студента в освіті, тобто це є програма його індивідуальної активності, спрямованість і зміст якої визначаються його волездатністю як готовністю здійснювати свідомий вибір і діяти згідно з етичною волевою відповідальністю» [4].

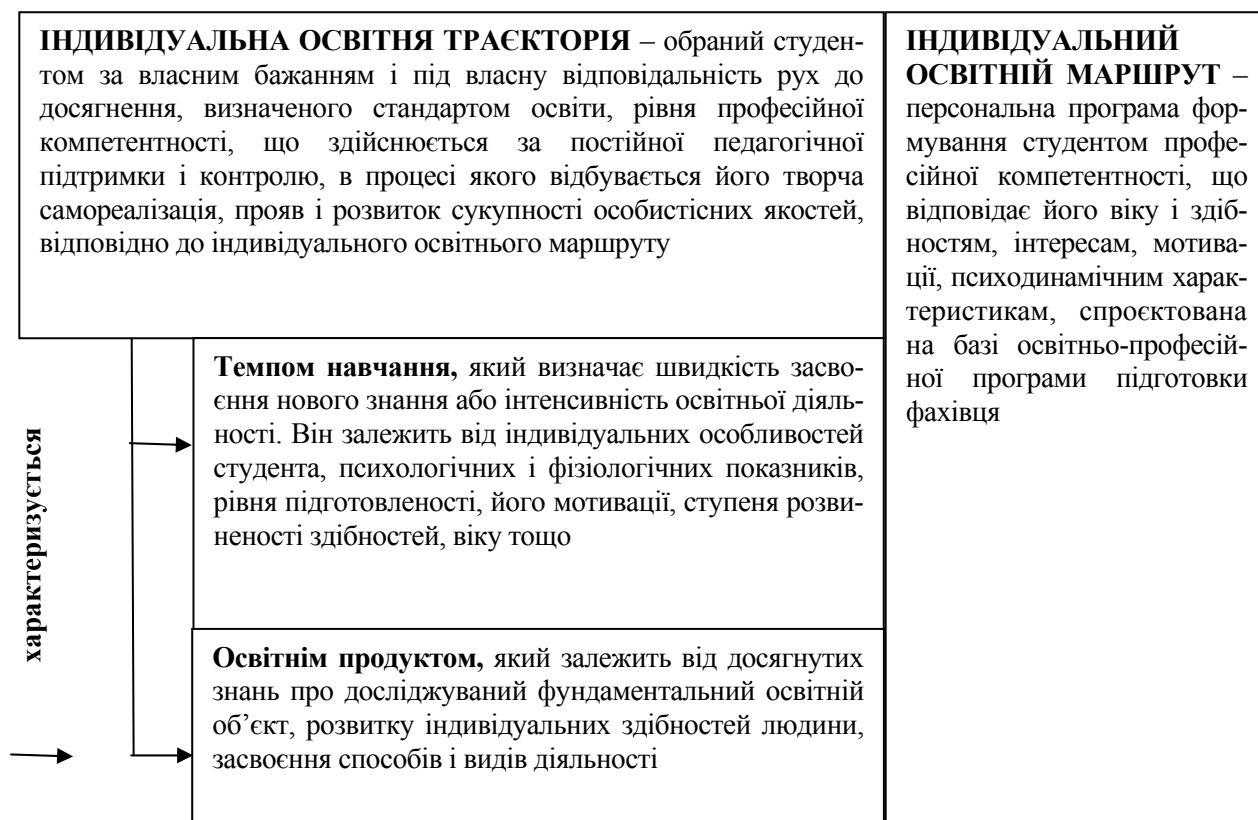
Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії і розробляється закладом освіти у взаємодії зі здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів [1].

Професор Інституту математики та інформатики Болгарської академії наук Б. Лазарєв вважає, що навчальні плани мають бути динамічними, регулярно оновлюватися в міру зміни освітніх і кар'єрних цілей студентів. Вони мають розроблятися спільно – студентами, батьками і консультантами. Студенти використовують навчальні плани для відображення процесу документування навчання, своїх навичок, захоплень, досягнень, успішності, особистих цілей, кар'єрних інтересів та іншої інформації (мають бути строго персоніфіковані). Плани навчання також включають положення щодо розвитку портфоліо та оцінки прогресу студентів у досягненні певних цілей [17].

Індивідуальна освітня траєкторія спеціально розробляється для конкретного студента як його індивідуальна освітня програма. На стадії розробки індивідуальної освітньої траєкторії студент виступає: як суб'єкт вибору диференційованої освіти, пропонованої освітньою установою; як «неформальний замовник», який «пред'являє» тому, хто проектує для нього освітню програму – індивідуальну траєкторію, свої освітні потреби та вимоги, пізнавальні та інші індивідуальні особливості [17]. На стадії реалізації програми студент виступає як суб'єкт здобуття освіти, в цьому разі особистісно-орієнтований освітній процес реалізується як індивідуальна освітня траєкторія за умови використання функціональних можливостей педагогічної підтримки.

Характеристиками індивідуальних освітніх траєкторій є темп навчання, який визначає інтенсивність освітньої діяльності, порядок та рівень засвоєння навчальних знань, що залежить від індивідуальних психофізіологічних особливостей студентів, рівня підготовки, вмотивованості до навчання тощо [4]. Узагальнене поняття «індивідуальна освітня траєкторія» та його характеристики репрезентовано на рис. 1.

Зміст індивідуально-освітньої траєкторії визначається освітніми потребами, індивідуальними здібностями і можливостями студента (рівнем готовності до опанування програми), змістом програми, яка має бути структурована (табл. 1).

Рис. 1. Узагальнення понять «індивідуальна освітня траєкторія» та «індивідуальний маршрут» та їхні характеристики (узагальнено авторами за [3; 4])

Таблиця 1

Алгоритм створення індивідуальної освітньої траєкторії та компоненти освітніх програм (узагальнено авторами за [4; 13])

Компоненти освітніх програм	Алгоритм створення індивідуальної освітньої траєкторії
Цільовий постановка цілей і провідних напрямів у сфері здобуття освіти	Перший етап діагностування викладачами та кураторами особистих якостей студентів, необхідних для видів освітньої діяльності, передбачених навчальним планом
Технологічний включає в себе певні технології, методи, методики, системи навчання	Другий етап визначення кожним студентом «своїх», а викладачами – «загальних», фундаментальних дисциплін
Змістовний відображає зміст, що реалізується у межах конкретної освітньої програми	Третій етап обґрунтування системи особистісного ставлення студентів до навчального матеріалу, який передбачено програмами навчальних дисциплін

Діагностичний розкриває систему діагностичного супроводу	Четвертий етап проєктування студентами індивідуальної освітньої траєкторії (визначення цілі, тематики, кінцевих освітніх продуктів та форм їхньої репрезентації, плану роботи, засобів та способів діяльності, системи контролю й оцінки)
Організаційно-педагогічний визначає режимні умови реалізації, характеристику студента (вік, рівень готовності до засвоєння, освітні потреби), якому адресована освітня програма; форми атестації досягнень тощо	П'ятий етап спільна діяльність студентів і викладачів щодо реалізації індивідуальної освітньої траєкторії та виконання навчальних планів студентів
	Шостий етап демонстрація особистих освітніх продуктів студентів – із їхнім подальшим обговоренням
Результативний опис очікуваних результатів реалізації	Сьомий етап оцінка освітньої діяльності

Створення індивідуальних освітніх траєкторій передбачає врахування важливих структурних елементів, які мають бути враховані як студентом, так викладачем для досягнення результату навчання (табл. 2).

Таблиця 2

Елементи освіти, які є необхідними для впровадження системи індивідуальних освітніх траєкторій (узагальнено авторами за [10])

	Викладач	Студент
Цінності	створює таке середовище, в якому не лише комфортно навчатися, але й у якому можна буде самореалізуватися; формує систему цінностей у студентів	зростає інтелектуальний потенціал особистості, формується система цінностей: демократія, академічна доброчесність, свобода, патріотизм, креативність, вільнодумство, толерантність, самовдосконалення та ін.
Мотиви	<ul style="list-style-type: none"> створює студентів можливість для вибору, виступає консультантом (порадником), враховує індивідуальні інтереси студентів, особливості навчальної діяльності та засвоєння навчального матеріалу тощо; має зрозуміти цінності студента, його таланти, плани на майбутнє та очікування від навчання 	оцінює власні можливості, здібності, перспективи, інтереси, зусилля, яких він може докласти для вивчення, щоб досягти запланованого результату; мотивація до постійної, регулярної, систематичної роботи над засвоєнням навчального матеріалу

Норми	<ul style="list-style-type: none"> орієнтація на студента, відповідальність викладача та його постійна самоосвіта; авторитет викладача зростає за рахунок його особистих якостей 	дотримання норм і правил у навчанні, відповідальність за свої дії
Мета	<ul style="list-style-type: none"> підвищення загальнолюдської культури, мудрість, інтелектуальне задоволення 	опанування ключових компетентностей; задоволення особистісних освітніх потреб
Позиції учасників	<ul style="list-style-type: none"> постійний зворотний зв'язок, що дозволяє не лише коригувати рух студента траєкторіями (а іноді й саму траєкторію), але й оцінювати його просування 	усвідомлення необхідності саморуку до самостійної постановки навчальних задач і проблем, до опанування методів їхнього рішення, конструювання власної системи знань і способів діяльності
Форми і методи	<ul style="list-style-type: none"> дослідницькі проекти, коучингові питання, експериментальні завдання, проблемні питання, критичне мислення тощо 	самостійна робота; пропонує ідеї, розробляє моделі, конструює моделі у зв'язку з матеріалом, що вивчається
Контроль і оцінка	<ul style="list-style-type: none"> перевірка, орієнтація на створений студентами продукт, отримані знання, які реалізуються в уміннях оперувати ними в стандартній або творчій ситуації, відзначаючи формування різного виду умінь – комунікативних, пізнавальних тощо 	студент вибирає або разом із викладачем обмірковує способи, види діяльності, форми контролю, тобто програмує свою освітню діяльність

Згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки основним напрямом розвитку освітнього простору є впровадження студентоцентричної концепції індивідуалізованого навчання, а реалізація індивідуалізованого навчання забезпечується визначенням індивідуальної освітньої траєкторії і поетапним проходженням індивідуального освітнього маршруту, що дозволяє її реалізувати [5].

Стратегією розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки [11] в межах оптимізації освітньої діяльності один із проектів спрямовано на розширення можливостей участі студентів у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій, реалізація якого має на меті створення освітнього середовища, де визначальними є готовність до індивідуалізації програм, формування власного освітнього замовлення і бачення своїх освітніх перспектив, самовдосконалення й саморозвитку, вміння здобувати знання

й продуктивно використовувати їх у професійній діяльності; впровадження в дію механізмів, які дадуть змогу побудувати кожному студенту власну навчальну програму і реалізувати її в індивідуальній освітній траєкторії.

Побудова індивідуальних освітніх траєкторій в освітньому процесі на кафедрі соціально-економічної географії і регіонознавства визначає нову якість освітнього процесу та полягає в організації освітнього процесу та ефективної самостійної роботи студента. Наприклад, під час аудиторного заняття студенти самостійно можуть визначити мету своєї діяльності, розробляти алгоритм досягнення мети, самостійно оцінювати результати своєї діяльності та відстоювати власний погляд (позицію) у публічному виступі, формуючи здібності оратора, ґрунтовного спілкування, відстоювання власної позиції, здорової конкуренції тощо. Навчальні заняття проводяться у таких різних формах [6; 7]: заняття-лекція, лекція з елементом бесіди, заняття-діалог, заняття-тренінг, творче заняття, ділова гра тощо. Під час індивідуально-групових консультацій студенти тренують компетентності командної роботи, спільно вирішують поставлені перед ними задачі. Крім того, студенти мають змогу самостійно працювати у комп'ютерних лабораторіях, що допомагає самостійно виявляти прогалини у своїх знаннях, формувати нові вміння під час розв'язання нової задачі. Індивідуальне заняття може бути побудовано за принципом рівневої диференціації, за якої студент обирає доступний для нього шлях навчання, форми роботи, цікаві та корисні для навчання.

Важливою складовою формування індивідуальних освітніх траєкторій є залучення студентів до програм міжнародної академічної мобільності (зокрема ERASMUS+). Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства упродовж багатьох років співпрацює у межах зазначеної програми з університетами Орадя (м. Орадя, Румунія) – з кафедрою географії, туризму та територіального планування, з Університетом Жирони (м. Жирона, Іспанія) – кафедрою географії, а також з Талліннським університетом Естонії – кафедрою рекреаційного менеджменту. Протягом 2016–2018 років за програмою академічної мобільності ERASMUS+ вісім магістрантів кафедри навчалися протягом семестру в одному зі згаданих ЗВО [8]. Студенти та аспіранти кафедри отримують особисті гранти на навчання за кордоном, зокрема науково-дослідницьке стажування у Сілезькому університеті (м. Катовіце, Польща) в межах Вишеградської стипендіальної програми, в межах Програми прикордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна» (м. Люблін, Польща), на базі меморіального комплексу «Бухенвальд» (м. Веймар, Німеччина), практики-стажування у Туреччині, В'єтнамі, Тайланді, участь у міжнародних програмах: «*Work Camp*» (Німеччина), «*Study Tours to Poland*» (Польща), «*Work and Travel*» (США) тощо [9]. Для ефективної підготовки фахівців вищої кваліфікації необхідно є спільна робота кураторів та викладачів для реалізації потенціалу

студентів із урахування особистісних здібностей, можливостей, інтересів та бажань особистого розвитку.

Отже, створення індивідуальних освітніх траєкторій для студентів закладів вищої освіти сприяє розвитку індивідуальних здібностей здобувачів освіти, допомагає найбільш ефективно опанувати навчальну програму, здобути професійні компетентності, сприяє самореалізації та самовдосконаленню, а також є ефективним підґрунтям для подальшої професійної реалізації, навчання протягом усього життя. Перспективи подальших наукових досліджень за згаданою тематикою вбачаємо у визначенні й обґрунтуванні тих умов, які сприятимуть підготовці конкурентоспроможних студентів за допомогою застосування індивідуальних освітніх траєкторій на основі впровадження зарубіжного досвіду, передових педагогічних досліджень за цією проблематикою (напрямом, дослідженням).

Література

1. Закон України «Про освіту». Редакція від 19.01.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М. З. Згуровський. – К. : Вид-во НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
3. Каньковський І. Є. Індивідуальні освітні траєкторії як необхідність сучасного процесу професійної підготовки фахівця [Електронний ресурс] / І. Є. Каньковський // Професійна освіта: проблеми і перспективи. – 2013. – Вип. 4. – С. 62–65. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2013_4_16
4. Коростіянець Т. П. Індивідуальна освітня траєкторія – освітня програма студента [Електронний ресурс] / Т. П. Коростіянець // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_18
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
6. Немець Л. Дискусійний клуб як форма формування наукових здібностей і компетентностей студентів / Л. Немець, П. Вірченко, К. Сегіда // Проблеми сучасної освіти : зб. наук.-метод. пр. / уклад. Ю. В. Холін, Т. О. Маркова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – Вип. 3 – С. 31–45.
7. Немець Л. Ділова гра як форма проведення заняття (на прикладі магістерського спецкурсу «Науковий семінар – сучасні напрямки суспільно-географічних досліджень») / Л. Немець, К. Сегіда, К. Немець // Проблеми сучасної освіти : зб. наук.-метод. пр. / уклад. Ю. В. Холін, Т. О. Маркова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. 4, – С. 111–118.

8. Немець Л. М. Сучасні можливості міжнародного співробітництва в галузі суспільної географії / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, Н. В. Гусева та ін. // Географія в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: 85 років – досягнення та перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30–31 березня 2018 року). – К., 2018. – С. 29–32.
9. Офіційний сайт кафедри соціально-економічної географії і регіональнознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua>
10. Постсоветское пространство – территория инноваций / под ред. проф. Б. К. Тебиева // Материалы Международной научно-практ. конф. (13–14 ноября 2014 г., г. Москва). – М. : Московский региональный социально-экономический институт, 2014. – 203 с.
11. Стратегія розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/strategiya-rozvytku-universitetu-2019-2025-2.pdf>
12. Суртаева Н. Н. Нетрадиционные педагогические технологии: парацентрическая технология : учеб. пособие / Н. Н. Суртаева. – М. – Омск, 1974. – 22 с.
13. Хуторской А. В. Ключевые компетентности как компонент личностноориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–61.
14. Bergman L. R. A pattern-oriented approach to studying individual development: Snapshots and processes / L. R. Bergman // Cairns R. B. Methods and models for studying the individual. Thousand Oaks, CA: Sage. – 1998. – P. 83–121.
15. Burchinal M. R. Development of academic skills from preschool through second grade: Family and classroom predictors of developmental trajectories / M. R. Burchinal // Journal of School Psychology. – 2002. – № 40. – P. 415–436.
16. Governance of Educational Trajectories in Europe: Pathways, Policy and Practice / A. Walther, M. Parreira do Amaral, M. Cuconato, R. Dale. – Bloomsbury Publishing, 2016. – 352 p.
17. Lazarov B. Application of some cybernetic models in building individual educational trajectory. International Journal “Information Models and Analyses” / B. Lazarov // Information Models and Analyses : International Journal. – 2013. – Vol. 2 (1). – P. 90–99.
18. Schnell P. Getting Ahead: Educational and Occupational Trajectories of the ‘New’ Second-Generation in Switzerland / P. Schnell, R. Fibbi // Int. Migration & Integration. – 2016. – 17 (4). – P. 1085–1107.
19. The Rennie Center for Education Research & Policy’s [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.renniecenter.org>